

Anetta Zielińska

FUNDUSZE UNIJNE DLA ZRÓWNOWAŻONEJ TURYSTYKI NA OBSZARACH NATURA 2000

1. Wstęp

Turystyka stanowi jedną z najszybciej rozwijających się gałęzi gospodarki na świecie. Znaczny potencjał kulturowy i dobrze zachowane środowisko przyrodnicze w Polsce wpływają na atrakcyjność miejsc do zwiedzania i wypoczynku, dlatego też turystyka związana jest nierozdzielnie z walorami przyrodniczymi, ponieważ to, co najciekawsze dla turysty, jest jednocześnie najbardziej cenne przyrodniczo i powinno być chronione.

Interakcje między turystyką a środowiskiem naturalnym można rozpatrywać w dwojaki sposób. Z jednej strony turystyka jako biorca wykorzystuje zasoby środowiska niemal bezgranicznie. Stanowią one bowiem często istotę produktu turystycznego, wyznaczając jednocześnie jego atrakcyjność i wartość. Z drugiej jednak strony działalność turystyczna, obok innych rodzajów działalności gospodarczej, staje się dość znaczącą częścią siły niszczącej środowisko naturalne, która destabilizuje funkcje jego zasobów, zakłócając tym samym mechanizm ich wykorzystywania w procesie tworzenia i oferowania produktu turystycznego. Gospodarka turystyczna staje się więc dla siebie zagrożeniem, ponieważ do efektywnego funkcjonowania potrzebuje ekosystemów, które są czyste, przyrodniczo cenne i oryginalne i odznaczają się nieprzeciętnymi walorami [3, s. 23].

Turystyka respektuje zasady rozwoju zrównoważonego na obszarze recepcji turystycznej przez kształtowanie i pielęgnowanie dziedzictwa kultury i tradycji oraz bogactwa przyrody, czyli różnorodności biologicznej.

Turystyka jest często postrzegana jako najbardziej ekologiczna dziedzina gospodarki; w wielu przypadkach bazuje ona na zasobach przyrody, a przede wszystkim krajobrazu. Wielokrotnie turystyka jest uznawana za alternatywę do przemysłu czy intensywnego rolnictwa, ponieważ upatruje się w niej szansę dla rozwoju zrównoważonego na obszarach Natura 2000 ze względów przyrodniczych [8, s. 107].

Zrównoważona turystyka powinna przejawiać się taką formą aktywności turystycznej, która odbywa się z poszanowaniem środowiska naturalnego, gwarantując długotrwałe zachowanie jego walorów, a zatem zrównoważona turystyka musi być wyrazem kompromisu między konkurencyjnymi interesami gospodarki turystycznej a potrzebami ekosystemów. W szerszym ujęciu, turystyka zrównoważona polega na korzystaniu z materialnych i niematerialnych zasobów środowiska z zachowaniem równowagi na płaszczyznach: ekologicznej, społecznej, przestrzennej i ekonomicznej [3, s. 21].

Rozwój turystyki i produktów turystycznych wysokiej jakości będzie miał zatem wpływ na obszary chronione na podstawie tradycyjnego systemu ochronny (rezerваты, parki narodowe, parki krajobrazowe), ale przede wszystkim może się stać głównym czynnikiem zapewniającym zrównoważony rozwój na obszarach w ramach europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000. Prawidłowa organizacja turystyki w zgodzie z wymogami ochronnymi tych obszarów będzie się przyczyniać do poprawy jakości życia na tych terenach [3, s. 24].

Rozwój zrównoważonej turystyki stwarza wiele możliwości dla obszarów Natura 2000, pobudza ducha przedsiębiorczości wśród miejscowej ludności, która czerpie korzyści z różnych usług świadczonych turystom. Wzrost potencjału ekonomicznego sprawia, że poprawiają się warunki codziennej egzystencji mieszkańców tych obszarów.

Turystyka wkomponowana w obszar Natura 2000 wymaga osiągnięcia równowagi pomiędzy potrzebami społeczności lokalnej, turystów a dbałością o środowisko naturalne, dlatego też środowisko wymaga poszanowania, ochrony, prowadzenia pomiarów przepustowości i kontroli, ochrony flory i fauny. Należy pamiętać o powstających konfliktach na styku społeczność lokalna a obszar Natura 2000, doprowadzając do pogodzenia formy i tempa rozwoju z potrzebami społeczności lokalnej. Korzyści społeczno-ekonomiczne z istnienia obszarów Natura 2000 będą płynęły z zatrudnienia w okolicy, zachęcania do zróżnicowania prowadzonej działalności gospodarczej (zrównoważona turystyka), promocji wykorzystania i sprzedaży wyrobów lokalnych.

Nie ulega wątpliwości, że rozwój turystyki na obszarach Natura 2000 będzie miał istotny wpływ na rozwój ekonomiczny społeczności lokalnej i w rezultacie doprowadzi do proekologicznego ożywienia lokalnej gospodarki. Jest to możliwe, jeżeli na obszarach Natura 2000 będzie rozwijana turystyka zrównoważona – proekologiczna, do której zaliczamy takie formy turystyki, jak np. ekoturystyka i agroturystyka [8, s. 109].

Podsumowując, należy stwierdzić, iż [3, s. 24]:

- zrównoważony rozwój już od dość dawna jest wiodącym trendem w polityce Unii Europejskiej,
- ze względu na to, że walory środowiska naturalnego są rdzeniem produktu turystycznego, jakość ekosystemów będzie wyznaczać dalszy rozwój sektora turystycznego,
- efektywne wypełnianie zasad zrównoważonej turystyki wymaga przede wszystkim pełnej i dojrzałej świadomości zarówno podmiotów oferujących usługi turystyczne, jak i odbiorców tej oferty,
- obie strony powinny w równie czynny sposób propagować ideę zrównoważonej turystyki; oferenci usług turystycznych przez odpowiednie kształtowanie oferty, tj. naznaczanie jej walorami ekologicznymi, dają tym samym impuls do zmiany postaw klientów, klienci natomiast przez odpowiednie kształtowanie popytu na usługi turystyczne wymuszają orientację ekologiczną po stronie podaży,
- bardzo dużą rolę w efektywnym wypełnianiu zasad zrównoważonej turystyki mają lokalne społeczności, stąd władze państwowe, regionalne, a w szczególności lokalne powinny odpowiednio wspierać i stymulować wszelkie inicjatywy propagujące zrównoważoną koegzystencję turystyki i środowiska naturalnego.

Turystyka musi podnieść jakość usług, unowocześnić i rozwinąć infrastrukturę oraz rozpropagować ideę zrównoważonej turystyki. W tym celu należy wykorzystać m.in. środki z funduszy unijnych, które w obszarze wsparcia kładą nacisk na inwestycje o charakterze turystycznym.

W artykule zostaną scharakteryzowane najistotniejsze fundusze unijne przeznaczone na finansowanie zrównoważonej turystyki.

2. Unijne źródła finansowania zrównoważonej turystyki

Szacuje się, że budżet Natura 2000 mieści się w granicach od ok. 200 do ok. 350 mln zł rocznie; obejmuje on koszty bezpośrednie [7, s. 70]:

- utrzymania obszaru chronionego,

- związane z rekompensatami, za utrudnienia oraz utracone lub przewidywane zyski przez osoby mieszkające na obszarach objętych ochroną oraz zachęty za prośrodowiskowe sposoby gospodarowania (np. turystyka zrównoważona),
- przygotowania planów zagospodarowania (planów ochrony) obszarów Natura 2000,
a także koszty pośrednie, do których zaliczamy [7, s. 74]:
- koszty promocji, edukacji i informacji dotyczącej sieci Natura 2000 w Polsce (mieszczą się one w przedziale 1-3 mln zł),
- koszty konfliktów wynikających z wprowadzenia sieci Natura 2000,
- inne koszty pośrednie (np. zmiana prawa).

W strukturze wydatków inwestycyjnych na różne sektory i dziedziny ochrony środowiska w Polsce ochrona przyrody od lat zajmuje ostatnie miejsce. Nakłady na tę dziedzinę stanowiły od 0,21% w roku 1995, przez 0,06% w roku 2000, do 0,20% w roku 2005 [1, s. 32], dlatego też należy skierować uwagę na zewnętrzne środki finansowania ochrony przyrody (obszarów Natura 2000) przez fundusze unijne.

Natura 2000 jest formą ochrony przyrody bez potrzeby znacznych zmian w dotychczasowych sposobach gospodarowania, a co istotne – pozwala na uzyskanie dodatkowych funduszy, które są ukierunkowane na zrównoważony rozwój lokalnej społeczności. Ta nowa forma ochrony przyczyni się do pogodzenia interesów gospodarczych z wymogami ochrony przyrody, a uzyskany w ten sposób rozwój regionu oparty na dochodach ze sprzedaży usług zrównoważonej turystyki, promocji cennego produktu, jakim jest obszar Natura 2000, będzie procentował w przyszłości.

Turystyka przyjazna środowisku musi być ciągle wzbogacana, urozmaicona o tradycyjne lokalne produkty, zaaranżowanie małej infrastruktury turystycznej, kompleksową ofertę wysokiej jakości różnorodnych usług i promocję. Na ten cel potrzebne są znaczne środki finansowe.

Nowy okres programowania pomocy unijnej (lata 2007-2013) stwarza duże możliwości ubiegania się o fundusze unijne m.in. na rozwój zrównoważonej turystyki. Duże wyzwanie stoi przed przedsiębiorcami z branży turystycznej, którzy dotychczas w niewielkim stopniu wykorzystali fundusze strukturalne na rozwój swoich przedsiębiorstw, dlatego też w branży turystycznej potrzebne są działania związane z podnoszeniem jakości usług oraz unowocześnianiem i rozwojem infrastruktury.

Pozyskanie środków z funduszy unijnych wymaga dobrego pomysłu i postępowania zgodnie z ustalonymi regułami; zrównoważona turystyka z

pewnością spełnia te wymogi. Oznacza to, że fundusze strukturalne stwarzają możliwości pozyskiwania środków na inwestycje turystyczne oraz wdrażanie nowych technologii, co jest tak istotne dla zrównoważonej turystyki.

W ofercie funduszy unijnych należy wymienić kilka najważniejszych funduszy, przez które można pozyskać środki na rozwój zrównoważonej turystyki i promocję. Są to:

- Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW),
- Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego (EFRR),
- Europejski Fundusz Społeczny (EFS),
- Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego (ZPORR).

W rozporządzeniu Rady ustanawiającym Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) do zadań objętych pomocą zalicza się m.in. zachęcanie do prowadzenia działalności związanej z turystyką [6, art. 52]. Zadania te obejmują [6, art. 54]:

- małą infrastrukturę (centra informacyjne oraz oznakowanie miejsc turystycznych),
- infrastrukturę rekreacyjną (infrastruktura obejmująca dostęp do obszarów przyrodniczych, zakwaterowanie o małej liczbie miejsc),
- rozwój lub marketing usług turystycznych związanych z turystyką wiejską.

W EFRROW wyróżnia się kilka osi, które udostępniają środki w wybranych działaniach [4, s. 70-72]:

1. Oś 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i zróżnicowanie gospodarki wiejskiej:

- działanie „Różnicowanie kierunków działalności nierolnej” umożliwia pomoc na podjęcie lub rozwój działalności w zakresie usług turystycznych oraz wspieranie działań przyczyniających się do urozmaicenia oferty turystycznej (np. drobnej wytwórczości, rzemiosła lub rękodzielnictwa, przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych); beneficjentami będą rolnicy; maksymalna pomoc udzielana na jedno gospodarstwo rolne nie może przekroczyć 100 tys. zł,
- działanie „Odnowa i rozwój wsi” jest silnie związane z promocją funkcji turystycznych; w zakres pomocy wchodzi m.in.:
  - remont, przebudowa i wyposażenie obiektów służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa kulturowego, tradycji, sztuki lub kultury,

- zakup obiektów zabytkowych lub charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie oraz ich adaptacja na cele publiczne,
  - odnawianie, eksponowanie lub konserwacja lokalnych pomników historii, obiektów architektury sakralnej i miejsc pamięci,
  - budowa lub remont publicznej infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych,
pomoc skierowana jest do gmin wiejskich, miejsko-wiejskich, do miast poniżej 5 tys. mieszkańców; wysokość pomocy dla jednej miejscowości sięga do 500 tys. zł, poziom pomocy wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowanych, beneficjentami mogą być m.in. organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego i instytucje kultury,
- działanie „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” dotyczy pomocy w zakresie usług turystycznych, drobnej wytwórczości, rzemiosła lub rękodzielnictwa, przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych; beneficjentami są mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 10 osób; wysokość pomocy na jednego beneficjenta może sięgać 500 tys. zł; możliwość wsparcia podmiotów świadczących usługi w zakresie turystyki przyjaznej przyrodzie (np. baza noclegowa).

2. Oś 4. LEADER to inicjatywa polegająca na aktywnej współpracy przedstawicieli sektora publicznego, społecznego i gospodarczego dla zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich w ramach tzw. lokalnych grup działania (LPG). Tworzą i wdrażają one w sposób partnerski i oddolny lokalne strategie rozwoju. Wśród tematów podejmowanych w ramach LPG są tematy dotyczące wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych, w tym potencjału obszarów należących do sieci Natura 2000. Istotnym elementem wielu lokalnych strategii rozwoju jest wsparcie turystyki przyjaznej środowisku.

Projekty ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) są jednym z priorytetów obszarów wsparcia, w tym promowania walorów przyrodniczych, jako potencjału dla rozwoju zrównoważonej turystyki. Innymi priorytetami są ochrona i poprawa jakości dziedzictwa przyrodniczego, pomoc na rzecz zwiększania podaży usług turystycznych przez wprowadzanie nowych usług o wyższej wartości dodanej oraz wspieranie nowych, równoważonych rodzajów turystyki [5, art. 4].

W ramach EFRR jest 16 programów operacyjnych. Zaprezentowane zostaną trzy najistotniejsze programy operacyjne:

- Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”,
- Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013,
- Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Słowacka – Rzeczpospolita Polska 2007-2013.

W ramach Programu Operacyjnego „Infrastruktura i Środowisko” na uwagę zasługuje priorytet V „Ochrona przyrody i kształtowanie postaw ekologicznych”. Jego celem jest ograniczenie degradacji środowiska naturalnego oraz strat zasobów różnorodności biologicznej. Działania w ramach priorytetu to:

5.1. Wspieranie kompleksowych projektów z zakresu ochrony siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) na obszarach chronionych oraz zachowanie różnorodności gatunkowej.

5.2. Zwiększenie drożności korytarzy ekologicznych.

5.3. Opracowanie planów ochrony.

5.4. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających ochronie środowiska, w tym różnorodności biologicznej.

Działanie 5.1 jest finansowane przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, budżet państwa, jednostki samorządu terytorialnego. Szacunkowa wartość alokacji z EFRR na lata 2007-2013 to 50 mln euro. Celem działania jest przywracanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych (ekosystemów) i ostoi gatunków na obszarach chronionych wraz z zachowaniem zagrożonych wyginięciem gatunków oraz różnorodności genetycznej roślin i zwierząt. Jednym z projektów jest budowa lub modernizacja małej infrastruktury służącej udostępnianiu turystom obszarów chronionych, w tym budowa ścieżek dydaktycznych, ścieżek rowerowych, szlaków, parkingów, punktów widokowych, wież widokowych, zadaszeń itp. [2].

Beneficjentami będą jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, podmioty sprawujące nadzór nad ochroną obszarów chronionych lub zarządzające tymi terenami (Natura 2000). Minimalna wartość projektu wynosi 100 tys. euro. Dofinansowanie wynosi maksymalnie 85% kwalifikujących się wydatków. Początek okresu kwalifikowalności wydatków to 1 stycznia 2007 r. lub data przedłożenia przez stronę polską do Komisji Europejskiej projektu programu operacyjnego [4, s. 74].

W Programie Operacyjnym Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Rzeczpospolita Polska 2007-2013 na uwagę zasługuje priorytet „Poprawa warunków rozwoju przedsiębiorczości i turystyki”. Wspiera on rozwój turystyki przyjaznej przyrodzie na obszarze pogranicza polsko-cze-

skiego, w tym agroturystyki. Rezultatem priorytetu będą mikroprzedsiębiorstwa dające nowe i stałe miejsca pracy. Promowane będą walory przyrodnicze, w tym obszary Natura 2000. Wspierane będą projekty na rzecz ochrony i odbudowy bogactwa kulturowego i przyrodniczego. Projekty obejmują m.in. rozwój szlaków i tras turystycznych, szlaków rowerowych i konnych, promowanie walorów przyrodniczych i dziedzictwa kulturowego oraz nowych produktów turystycznych [4, s. 74-75].

W ramach Programu Operacyjnego Współpracy Transgranicznej Republika Słowacka – Rzeczpospolita Polska 2007-2013 priorytet „Rozwój Społeczno-Gospodarczy” ma dwa tematy:

1. Rozwój współpracy transgranicznej w zakresie turystyki i edukacji.
2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Region polsko-słowacki oferuje dogodne warunki dla rozwoju eko- i agroturystyki. W celu zachowania dziedzictwa kulturowego regionu należy przygotować wspólne projekty pozwalające społecznościom lokalnym na zachowanie swojej tożsamości.

Europejski Fundusz Społeczny (EFS) współfinansuje inicjatywy na rzecz tworzenia miejsc pracy w zrównoważonej turystyce. Jednym z priorytetów wsparcia w ramach Programu Operacyjnego „Kapitał Ludzki” jest aktywizacja obszarów wiejskich. Środki udzielane będą na projekty związane z pobudzaniem aktywności środowisk lokalnych i ich zaangażowaniem w działania zapobiegające marginalizacji obszarów wiejskich, działania szkoleniowe, informacyjno-promocyjne oraz doradcze służące zaangażowaniu mieszkańców w proces przygotowania koncepcji rozwoju obszarów wiejskich, realizacją strategii rozwoju zasobów ludzkich na obszarach wiejskich przez animowanie współpracy partnerów lokalnych [4, s. 75-76].

Rozwój zrównoważonej turystyki (np. hotelarstwa, gastronomii) może być dofinansowany z funduszy strukturalnych w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR). W ramach działania 2.6. „Rozwój turystyki” do inwestycji, które będą dofinansowane, należy zaliczyć m.in.:

- rozbudowę, adaptację i modernizację istniejących obiektów noclegowych (hoteli, schronisk, zajazdów itp.), a także wprowadzenie funkcji hotelowej do pałaców, dworów, obiektów podworskich, folwarcznych itp. (z wyjątkiem kosztów bieżącego utrzymania);
- rozwój infrastruktury gastronomicznej, także w powiązaniu z obiektami noclegowymi, wykorzystującej specyfikę regionu (np. w celu promocji tradycji lokalnej kuchni);

- tworzenie infrastruktury służącej rozwojowi aktywnych form wypoczynku, w tym baz sportowo-rekreacyjnych (np. krytych kąpielisk z basenami termalnymi, ścieżek zdrowia, szlaków turystycznych, edukacyjnych, tematycznych, narciarskich tras zjazdowych i biegowych, ośrodków jeździeckich, pól golfowych, klubów rekreacyjnych, ścieżek rowerowych, przystani jachtowych itd.);
- tworzenie infrastruktury informacyjno-recepcyjnej (np. centrów i punktów informacji turystycznej, punktów informacji o regionie wraz z ekspozycją i sprzedażą wydawnictw, map i folderów, lokalnych wyrobów, pamiątek itp., zlokalizowanych w zajazdach, barach przydrożnych, a także w obiektach wolnostojących, zabytkach techniki, np. młynach wodnych, kuźniach, itp.).

3. Podsumowanie

Zwiększająca się skala wpływu turystyki na obszary przyrodniczo cenne, w tym na obszary Natura 2000, wymaga coraz szerszego stosowania zabiegów aktywnej ochrony, które są trudne w realizacji i kosztowne.

Należy zwrócić uwagę, że dofinansowanie ze źródeł UE ma przede wszystkim pomóc na starcie w stworzeniu rentownego i samofinansującego się przedsięwzięcia w przyszłości.

System finansowania obszarów Natura 2000 należy precyzyjnie określić w celu zapewnienia względnie stabilnej sytuacji ekonomicznej dla zarządzających i właścicieli gruntów, wówczas tworzenie i funkcjonowanie tych obszarów spotkałoby się ze znacznie większym poparciem społecznym.

Literatura

- [1] Chmielewski T.J. *Zintegrowana analiza kosztów i efektów ochrony przyrody jako instrument zarządzania obszarami Natura 2000*, [w:] *Zarządzanie zasobami przyrody na obszarach Natura 2000 w Polsce*, red. T.J. Chmielewski, Wydawnictwo Akademii Rolniczej w Lublinie, Lublin 2006.
- [2] Kaczyńska M., *Program operacyjny infrastruktura i środowisko – finansowanie NATURA 2000*, Departament Funduszy Ekologicznych, Ministerstwo Środowiska, http://forum.europa.eu.int/Public/irc/env/financing_natura/library?l=//contract_financing/workshops/poland/iinfrastruktura/_PL_1.0_&a=d, 12.02.2007.

- [3] *Kierunki rozwoju turystyki w Polsce na lata 2007-2013*, załącznik do *Strategia rozwoju turystyki na lata 2007-2013*, projekt, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa, listopad 2006.
- [4] *Natura się opłaca. Innowacyjne projekty dla środowiska i społeczności lokalnych*, Instytut Ekonomii Środowiska, Dolnośląska Fundacja Ekorozwoju, CEE Bankwatch Network, sierpień 2006.
- [5] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady 1080/2006/WE.
- [6] Rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny Rozwoju Obszarów Wiejskich.
- [7] Witkowski Z. J., *System finansowania zadań ostoji siedliskowych Natura 2000 w Polsce na tle doświadczeń europejskich*, [w:] (red.) Tadeusz J. Chmielewski, *Problemy organizacji i funkcjonowania systemu ostoji siedliskowych NATURA 2000 w Polsce*, „Człowiek i Środowisko” Zeszyty Naukowe Komitetu Polskiej Akademii Nauk, nr 38, Warszawa-Lublin 2004.
- [8] Zielińska A., *Korzyści społeczno-ekonomiczne sieci Natura 2000*, [w:] *Natura 2000 w Euroregionie Nysa, v Euroregionu Nisa*, red. A. Zielińska, Centrum Samorządu Lokalnego FRDL, Jelenia Góra 2005.

EUROPEAN UNION FUNDS FOR SUSTAINABLE TOURISM AT NATURA 2000 AREAS

Summary

The implementation of sustainable tourism is connected with pro-environmental investments, which require meaningful finances. To achieve the aim it is important to use resources coming from the European Union support, especially those planned for tourism investments at the areas protected by NATURA 2000, such as the European Agricultural Fund for Rural Development, the European Regional Development Fund, the European Social Funds, the Integrated Operational Program for Regional Development.

Financing system for NATURA 2000 areas should be precisely presented for building relatively stable economic situation for managers and owners of areas belonging to NATURA 2000. It will make building and functioning at those areas much easier and will get more social acceptance.

Anetta Zielińska – dr, adiunkt w Katedrze Zarządzania Jakością i Środowiskiem Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu – Wydział w Jeleniej Górze.